

Менда Стоянова

**НОРМАТИВНИ И СТРАТЕГИЧЕСКИ
ДОКУМЕНТИ, РЕГЛАМЕНТИРАЩИ
ДЕЙНОСТИТЕ И ФИНАНСИРАНЕТО НА
ВИСШИТЕ УЧИЛИЩА В БЪЛГАРИЯ**

ГОДИШНИК НА ВУААРР

ТОМ VI

UNIVERSITY OF AGRIBUSINESS AND RURAL DEVELOPMENT
YEARBOOK, VOLUME VI, 2018

**NORMATIVE AND STRATEGIC DOCUMENTS
REGULATING THE ACTIVITIES AND
FINANCING OF HIGHER SCHOOLS IN
BULGARIA**

Menda Stoyanova

Abstract: The article presents an analysis of the normative and strategic documents at national level in the Republic of Bulgaria, which regulate and define the framework for development of the higher education institutions in Bulgaria and the system of their financing. The conclusions drawn concern the state of the higher education system in Bulgaria in relation to the contemporary requirements for achieving competitiveness and efficiency of the expended funds.

Keywords: higher education, scientific research, students, financing.

НОРМАТИВНИ И СТРАТЕГИЧЕСКИ ДОКУМЕНТИ, РЕГЛАМЕНТИРАЩИ ДЕЙНОСТИТЕ И ФИНАНСИРАНЕТО НА ВИСШИТЕ УЧИЛИЩА В БЪЛГАРИЯ

Менда Стоянова

Резюме: Статията представя анализ на нормативните и стратегическите документи на национално ниво, които регламентират и определят рамката за развитие на висшите училища в България и системата за тяхното финансиране. Направените изводи касаят състоянието на системата на висше образование в България във връзка със съвременните изисквания за постигане на конкурентоспособност и ефективност на разходваните средства.

Ключови думи: висше образование, научни изследвания, студенти, финансиране.

ВЪВЕДЕНИЕ

Висшите училища се приемат като катализатори на социално-икономическото развитие и са приоритетно адресирани като ключови партньори в Стратегията „Европа 2020“ във връзка с изграждане на икономика на знанието и общество на знаещи и можещи¹. В Съобщение на Комисията до Европейския парламент, Съвета, Европейския икономически и социален комитет и Комитета на регионите относно нов тласък за висшето образование в ЕС (30.05.2017) се казва, че „ефективните системи за образование и обучение са в основата на справедливите, отворените демократични общества и на устойчивото развитие и заетостта“, а ролята на висшето образование се определя като „уникална“. Отбелязани са следните предизвикателства:

- несъответствие между уменията, от които Европа се нуждае, и тези, с които разполага;
- продължително и растящо социално разделение;
- пропуски по отношение на иновациите;
- съвместната работа между различните компоненти на системата на висшето образование невинаги протича гладко.

¹ Вълчева, Л. Висшето образование и науката в новото десетилетие. Висше образование и наука – КНСБ 2012 г. Заседание на Съвета по образование и наука при Президента на Република България, 29 май 2012 г.

Новата ориентация на помощта на ЕС в областта на висшето образование трябва да бъде насочена към разрешаване на посочените по-горе четири предизвикателства чрез акцентиране съответно върху четири приоритета за действие, подкрепени от действия на равнище ЕС:

- преодоляване на несъответствията по отношения на уменията и насърчаване на върхови постижения за развитието на уменията;
- изграждане на приобщаващи и свързани системи на висше образование;
- гарантиране, че институциите за висше образование допринасят за иновациите;
- подкрепа за ефективни системи за висше образование – фокус върху системите за финансиране.

Необходимите реформи във висшето образование са отговорност на държавите-членки. В силно конкурентната среда има постоянна нужда да се подобряват системи, политики и стратегии в областта на развитието на висшето образование за по-ефективно използване на ресурсите и възможностите в съответствие с реалните потребности. С нарастващите изисквания към отчетността в разходването на публични средства, институциите в системата на висшето образование трябва да станат по-прозрачни и по-ефективни, във връзка с което правителства в цял свят въвеждат бариери. Целта е постигане на ефективност в ползването на публичните средства, както и системи за мониторинг на дейностите във висшите училища, за да осигурят постигането на стратегическите си цели.

Важен приоритет в публичните политики е да се осигури функционирането на институциите в системата на висшето образование, които да допринасят за икономически растеж и социален прогрес, особено в контекста на съвременните глобализирани пазари и изграждане на икономика, основана на знанието. Критичен момент е всяка държава да разполага с добра образователна система и стратегическо планиране за усъвършенстване на резултатите от обучението, достъп до оборудване и ефективно използване на ресурсите. В тази връзка се поставя въпросът за необходимите промени във финансирането на висшето образование².

Системата на висшето образование в Република България е регламентирана в законови и подзаконови нормативни актове, обхващащи основните дейности. По-долу са представени накратко и

² Ahmad, A. R., Farley, A., Naidoo, M. Funding crisis in higher education institutions: rationale for change. Asian Economic and Financial Review 2(4):562-576.

анализирани тези тях, които касаят основно рамката за развитие, основните дейности и финансирането на висшите училища.

СИСТЕМАТА НА ВИСШЕ ОБРАЗОВАНИЕ И НЕЙНОТО ФИНАНСИРАНЕ В БЪЛГАРИЯ ПРЕЗ ПРИЗМАТА НА НОРМАТИВНАТА РЕГУЛАЦИЯ

Законът за висшето образование (ЗВО) урежда устройството, функциите, управлението и финансирането на висшето образование в Република България. Съгласно закона цел на висшето образование е подготовката на висококвалифицирани специалисти след завършено средно образование и развитието на науката и културата.

Висше образование се придобива във висши училища, получили акредитация и създадени при условия и по ред, определени от Закона за висшето образование. Висшето училище е юридическо лице с предмет на дейност (чл. 6 ал. 1 от ЗВО):

- подготовка на специалисти, способни да развиват и прилагат научни знания в различните области на човешката дейност;
- повишаване квалификацията на специалисти;
- развитие на науката, културата и иновационната дейност.

Съгласно чл. 6 ал. 2 от ЗВО висшето училище може да развива научно-производствена, художествено-творческа, спортна и здравна дейност в съответствие със спецификата си, както и стопанска дейност, свързана с основната дейност на висшето училище и реализацията на създаваните от него научноизследователски резултати и други обекти на интелектуална собственост.

Функциите на държавата в управлението на висшето образование са регламентирани в чл. 8 от ЗВО, съгласно който държавата създава условия за свободно развитие на висшето образование, както и условия за достъп до висше образование, като:

- разработва и осъществява национална политика за развитието на висшето образование и гарантира академичната автономия на висшите училища;
- полага грижи за качеството на подготовката на специалисти и научните изследвания;
- субсидира обучението на студентите в държавните висши училища; при определени условия им осигурява стипендия, общежития и столове;
- създава и поддържа система за отпускане на кредити за заплащане на такси за обучение и за издръжка и при определени условия

осигурява социално-битови придобивки на студентите, докторантите и специализантите;

- предоставя имущество на държавните висши училища и осигурява данъчни и други облекчения за всички висши училища при извършване на дейностите им;

- организира дейността на Националната агенция за оценяване и акредитация;

- определя условията за държавно признаване на издаваните от висшите училища в страната и в чужбина дипломи.

Чл. 12 от ЗВО постановява съществуването на два вида висши училища – държавни и частни. Държавните висши училища се създават и осъществяват дейността си въз основа на предоставена държавна собственост и трансфери от държавния бюджет. Държавните висши училища могат да придобиват право на собственост върху недвижими имоти, както и да получават приходи от тях за осъществяване на дейностите си.

Частните висши училища се създават по искане на физически и/или юридически лица, наричани "учредители". Учредителите трябва да имат право на собственост върху недвижимите имоти, движимите вещи и сградния фонд, необходими за осъществяване на дейностите им, както и проект за финансовото осигуряване на дейностите на висшето училище. Учредителите учредяват право на ползване върху недвижимите имоти за срока на съществуване на висшето училище или могат да прехвърлят правото на собственост върху вещите и имотите след обнародване на решението на Народното събрание за неговото създаване в "Държавен вестник". Учредителите носят отговорност за цялостната дейност, управлението и финансовото състояние на откритото по тяхно искане висше училище в случаите, когато участват в управлението му.

Висше училище се открива и преобразува въз основа на проект, в който (чл. 15 ал. 1 от ЗВО):

- са поставени обществено приемливи цели пред предлаганото висше училище;

- се съдържа описание на основните звена и/или на филиалите на висшето училище, необходимата учебна документация и данни за научно-преподавателски състав, материалната база и начините на финансиране;

- се осигурява начин на управление, гарантиращ спазването на основните академични свободи;

- има съответствие с държавните изисквания.

Проектът трябва да е получил положителна оценка от Националната агенция за оценяване и акредитация (чл. 15, ал. 2).

Към проекта за създаване на частни висши училища се представя и учредителен акт, който включва (чл. 15, ал. 3): вид, наименование и седалище; предмет на дейност; име (фирма) на учредителя; имущество, предоставено от учредителите, за осигуряване на дейностите и начин на финансиране; управление и начин на представителство; права и задължения на учредителите; отговорност на учредителите в случаите, когато участват

С решението Народното събрание определя: вид, наименование и седалище на висшето училище; предмет на дейност; имущество и начин на финансиране. Висшето училище възниква като юридическо лице след обнародването на решението на Народното събрание за неговото създаване в "Държавен вестник".

Висшите училища са университети, изследователски университети, специализирани висши училища и самостоятелни колежи (чл. 17 ал. 1 от ЗВО).

Глава четвърта от ЗВО разглежда въпроса за академичната автономия на висшите училища като основен принцип при осъществяване на дейностите на висшите училища, в която намират израз интелектуалната свобода на академичната общност и творческата природа на образователния, изследователския и художествено-творческия процес като върховни ценности и включва: академични свободи, академично самоуправление и неприкосновеност на територията на висшето училище.

Академичната свобода се изразява в свобода на преподаването, свобода на провеждането на научни изследвания, свобода на творческите изяви, свобода на обучението, свобода на сътрудничество за извършване на съвместна учебна дейност с други висши училища и научни организации и на образователен франчайз с други висши училища, както и на съвместна научноизследователска, художественотворческа, проектна и иновационна дейност с други висши училища и организации в страната и чужбина (чл. 20 от ЗВО).

Академичното самоуправление се изразява в (чл. 21 ал. 1 от ЗВО):

1. изборност и мандатност на всички органи за управление;
2. право на висшето училище да урежда устройството и дейността си в собствени правилници в съответствие с този закон;

3. самостоятелно определяне на научно-преподавателския състав, на условията за приемане и формите на обучение на студентите, докторантите и специализантите;

4. самостоятелно разработване и изпълнение на учебни планове и научноизследователски проекти;

5. избор на специалностите, по които се осъществява обучение;

6. право за обявяване на конкурси и избор на преподаватели при условия и по ред, установени в Закона за развитието на академичния състав в Република България;

7. право за формиране на собствени фондове и самостоятелно определяне на условията и реда за тяхното изразходване;

8. право на самостоятелно сключване с държавата и с други потребители на договори за извършване на научни и приложни изследвания за художественотворческа, проектна и иновационна дейност, както и за повишаване квалификацията на специалисти с висше образование и/или за обучение в образователно-квалификационна степен "магистър";

9. право на сдружаване с български и/или чуждестранни висши училища, признати по законодателството на съответната държава, за осъществяване на съвместно обучение на студенти, докторанти и специализанти, на учебна дейност и обучение през целия живот, на предоставяне или придобиване на образователен франчайз, както и право на откриване на свои поделения в чужбина в съответствие със законодателството на съответната държава, право на сдружаване с висши училища и други организации в страната и чужбина;

10. право на сключване на договори с организации за:

а) подготовка на специалисти в образователно-квалификационна степен "магистър" в рамките на капацитета на професионалните направления, за които висшето училище е получило акредитация, като обучението в организациите може да включва само практически и семинарни упражнения, самостоятелна работа в лаборатории, библиотеки и други обслужващи звена на научните организации;

б) подготовка на специалисти в образователна и научна степен "доктор" по докторски програми, за които висшето училище, както и организацията са получили акредитация;

в) научноизследователска, художествено-творческа, спортна и здравна дейност в съответствие със спецификата на висшето училище.

11. право на изграждане, притежаване или ползване на материална база, нужна за образователната и научноизследователската

дейност и за социално-битовото обслужване на студенти и преподаватели, докторанти и служители;

12. право на организиране на международно сътрудничество, на членуване в международни организации, на сключване на договори за съвместна учебна дейност и на договори за образователен франчайз с чуждестранни висши училища, както и на договори за съвместна научноизследователска, художественотворческа, проектна и иновационна дейност и други форми на съвместна дейност с чуждестранни висши училища и организации, признати по законодателството на съответната държава;

13. право на признаване в съответствие с държавните изисквания на придобита в чужбина степен на висше образование или на периоди на обучение, завършени в чуждестранни висши училища, признати по законодателството на съответната държава, с цел продължаване на обучението във висшето училище, което извършва признаването;

14. право на извършване на стопанска дейност, свързана с основната дейност на висшето училище и реализацията на създаваните от него научноизследователски резултати и обекти на интелектуална собственост;

15. право на сдружаване с други лица, както и на създаване на търговски дружества за целите на стопанската реализация на резултати от научни изследвания и обекти на интелектуална собственост със собствени средства.

Висшите училища, получили при институционална акредитация оценка от 8,00 до 10,00, имат право след решение на академичния съвет да извършват обучение срещу заплащане в образователно-квалификационна степен "бакалавър" и в образователно-квалификационна степен "магистър" след придобито средно образование по специалности от професионални направления и от регулираните професии, които са получили при програмната акредитация оценка от 8,00 до 10,00. Приемането на студенти за обучение срещу заплащане се осъществява, като броят им е в рамките на определения капацитет на съответното професионално направление или капацитет на съответната специалност от регулираните професии, но не повече от 5 на сто от него - при получена при програмната акредитация оценка от 8,00 до 8,99, и съответно не повече от 10 на сто от него - при получена при програмната акредитация оценка от 9,00 до 10,00. Обучението се извършва при условия, определени в правилника за дейността на висшето училище и с договор между студентите и/или юридическото лице - потребител по ал. 1, т. 8 и висшето училище.

Висшите училища, получили при институционална акредитация оценка от 8,00 до 10,00, имат право да извършват обучение срещу заплащане в образователно-квалификационна степен "магистър" след придобита образователно-квалификационна степен "бакалавър" или "магистър" по специалности, които са получили при програмната акредитация оценка от 8,00 до 10,00, при условия, определени в правилника за дейността на висшето училище и с договор между студентите и/или юридическото лице - потребител по ал. 1, т. 8 и висшето училище.

Висшите училища, получили при институционална акредитация оценка от 8,00 до 10,00, и организациите по чл. 47 имат право да извършват обучение срещу заплащане в образователна и научна степен "доктор" по докторски програми, които са получили при акредитацията оценка от 8,00 до 10,00, при условия, определени в правилниците за дейността им и с договор между тях и докторантите.

Право да откриват свои поделения в чужбина имат висши училища, получили оценка при институционалната акредитация от 9,00 до 10,00, като обучението в тях може да се извършва само по специалности от професионални направления и/или специалности от регулираните професии, получили оценка при програмната акредитация от 9,00 до 10,00.

Право за предоставяне в чужбина на образователен франчайз имат висши училища, получили оценка при институционалната акредитация от 9,00 до 10,00 само по специалности от професионални направления и/или специалности от регулираните професии, получили оценка при програмната акредитация от 9,00 до 10,00. Образователният франчайз се предоставя само на акредитирани по законодателството на съответната държава висши училища, при което не по-малко от 80 на сто от обучението в чужбина се извършва изцяло по учебните планове, учебните програми и методическите указания за обучение, приети от българското висше училище, което осигурява не по-малко от 50 на сто от преподавателския състав, водещ учебния процес по предоставения образователен франчайз, и издава дипломата за придобитото висше образование.

Висшите училища могат да извършват обучение срещу заплащане и в случаите на насочване на студенти, докторанти и специализанти в резултат на закриване на частно висше училище, когато насочването към държавно висше училище е единствена възможност за продължаване на обучението им.

Учебният процес в българските висши училища се провежда само в техни основни звена и филиали или в съответните организационни структури, признати по законодателството на държавата, където се провежда обучението, когато учебният процес се извършва в чужбина от чуждестранно висше училище по договор за съвместна учебна дейност или за образователен франчайз. Учебен процес може да се провежда и в поделения на висшите училища в чужбина, открити по реда на този закон, в които обучението по специалностите от професионалните направления и специалностите от регулираните професии се осигурява от академичния състав на съответния факултет (чл. 39, ал. 1).

Съгласно чл. 63. от ЗВО провеждането на научни изследвания е неотделима част от дейността на академичния състав. Научните изследвания се финансират съгласно чл. 90 и 91 от ЗВО. Висшите училища имат право да използват средствата, предвидени за научноизследователска дейност, за заплащане на преподавателския, научнопреподавателския и научно-изследователския състав на срочен трудов договор, както и за възнаграждение на студентите и докторантите, когато те са ангажирани с изследователската задача, за която са предназначени средствата. Условието за изразходване на средствата се определят в Правилника за дейността на висшето училище.

Глава единадесета от ЗВО описва имуществото и финансирането на висшите училища. Имуществото на висшето училище се състои от право на собственост и от други вещни и имуществени права. Недвижимите имоти, предоставени от държавата на висшите училища, са държавна публична собственост. Обособени части от недвижимите имоти могат да се отдават под наем при условията и по реда на Закона за държавната собственост.

Държавното висше училище съставя, изпълнява, приключва и отчита бюджет. В рамките на общия бюджет академичният съвет ежегодно утвърждава бюджет на основните звена и филиалите на висшето училище, който се публикува, включително и на интернет страницата на висшето училище. В приходната част на бюджета на висшето училище постъпват:

1. трансфери от държавния бюджет;
2. финансова помощ от общините;
3. дарения, завещания, наследства, спонсорство;
4. собствени приходи от:

а) постъпления от научноизследователска, експертно-консултантска и художествено-творческа, лечебна и спортна дейност, от права върху интелектуална собственост, както и от стопанска дейност, свързана с основната дейност на висшето училище и реализацията на създадените от него научноизследователски резултати и други обекти на интелектуална собственост;

б) постъпления от такси за кандидатстване, за обучение и приходи от обучение;

в) следдипломна квалификация;

г) административни услуги за лица, които не са студенти, чиито размери не може да надвишават необходимите материално-технически и административни разходи по предоставяне на услугата;

д) други дейности, свързани с учебния процес;

5. други приходи.

Не по-малко от 75 на сто от приходите от такси за обучение и от средствата от държавния бюджет за издръжка на обучението, постъпили за обучението на студенти и докторанти по отделно професионално направление, се използват за финансиране на разходи за същото професионално направление. Академичният съвет утвърждава методика за определяне на приноса на отделните основни звена и филиали за осъществяване на обучението по всяко професионално направление за целите на разпределението на получените приходи от такси за обучение и на средствата от държавния бюджет за издръжка на обучението. Академичният съвет утвърждава разпределение на получените приходи от такси за обучение и на средствата от държавния бюджет за издръжка на обучението между основните звена и филиалите. Приходната и разходната част на бюджета се съставя по класификацията на приходите и разходите на държавния бюджет. В сроковете на представяне на годишния финансов отчет висшето училище публикува, включително и на интернет страницата на висшето училище, отчет за изпълнението на приходната и разходната част на бюджета по класификацията на приходите и разходите на държавния бюджет. Превишаването на приходите над разходите в края на годината преминава като наличност в бюджета на висшите училища за следващата година. Министърът на образованието и науката дава методически указания по разработването на методиката и на разпределението.

Трансферите от държавния бюджет осигуряват средства за:

1. издръжка на обучението;

2. присъщата на висшето училище научна или художествено-творческа дейност;
3. издаване на учебници и научни трудове;
4. социално-битови разходи;
5. капитални вложения.

Средствата за издръжка на обучението се определят въз основа на:

1. диференцирани нормативи по професионални направления за един студент, определени с акт на Министерския съвет;
2. броя на приетите студенти и докторанти;
3. комплексна оценка за качеството на обучението и съответствието му с потребностите на пазара на труда, формирана въз основа на критерии, определени с акт на Министерския съвет, включваща и резултатите от оценката при акредитацията на висшето училище и неговите специалности.

Средствата за издръжка на обучението на докторантите в организациите се определят въз основа на:

1. диференцирани нормативи по докторски програми за един докторант, определени от Министерския съвет;
2. броя на приетите докторанти;
3. комплексна оценка за качеството на обучението и съответствието му с потребностите на пазара на труда, формирана въз основа на критерии, определени с акт, включваща резултатите от оценката при акредитацията на докторските програми.

Средствата включват и допълнително финансиране за обучението по приоритетни професионални направления и защитени специалности, определено от Министерския съвет. Издръжката на обучението на студентите в държавните висши училища се осигурява със средства от държавния бюджет.

Средствата се предоставят на държавните висши училища въз основа на броя на приетите за обучение студенти и докторанти по данните, предоставени от висшите училища в регистъра на всички действащи и прекъснали студенти и докторанти по степени на обучение и по професионални направления.

Средствата не се предоставят за издръжка на обучението на:

- студенти и докторанти, които са приети по реда за обучение на студенти срещу заплащане;
- студенти и докторанти, които се обучават за придобиване на същата или по-ниска образователно-квалификационна степен;

- студенти и докторанти, които са пресрочили срока на обучението си съгласно учебния план;
- чуждестранни студенти и докторанти, с изключение на студенти и докторанти - граждани на държави - членки на Европейския съюз и на Европейското икономическо пространство, студенти и докторанти - българи, живеещи извън Република България, както и студенти и докторанти, приети по междуправителствени спогодби, в които е предвидено, че разходите за издръжка на обучението са за сметка на българската държава.

При надхвърляне на капацитета на висшето училище, на капацитета на професионално направление или на специалност от регулираните професии средствата за следващата година се намаляват съответно със сумата за издръжка на обучението на броя студенти и докторанти, с които е надхвърлен капацитетът.

Средствата за присъщата на висшето училище научна или художествено-творческа дейност се определят в размер не по-малко от 10 на сто спрямо издръжката на обучението. Средствата за социално-битови разходи се определят на основата на действащите нормативни актове.

В случаите на разлики между разчетения брой на студентите и докторантите, въз основа на които са предвидени средствата със закона за държавния бюджет за съответната година и данните от регистъра за броя на приетите за обучение студенти и докторанти, се извършват компенсирани промени между бюджетите на държавните висши училища и бюджета на Министерството на образованието и науката при запазване на еднакъв базов норматив за всички държавни висши училища и за всички професионални направления за размера на средствата, необходими за отстраняване на тези разлики.

Средствата за присъщата на висшето училище научна или художествено-творческа дейност се предоставят в зависимост от оценка на научната дейност, извършена въз основа на наукометрични показатели, или от оценка на художественотворческата дейност, извършена въз основа на художественотворчески постижения. Оценката, планирането, разпределението и разходването на средствата от държавния бюджет за финансиране на присъщата на висшите училища научна или художественотворческа дейност се извършват при условия и по ред, определени от Министерския съвет. В зависимост от оценката се извършват компенсирани промени между бюджетите на държавните висши училища и бюджета на Министерството на образованието и науката.

Средства от държавния бюджет се предоставят и за финансиране на изпълнението на програми за консолидация и за оптимизация на държавните висши училища, разработени от тях и приети от Министерския съвет по предложение на министъра на образованието и науката.

Правилата за формиране на възнагражденията на работещите в държавните висши училища се определят с акт на Министерския съвет.

Собствените приходи на висшето училище се разходват само за издръжка на обучението на студентите и докторантите по ред, определен от академичния съвет.

Студентите и докторантите имат право да кандидатстват за стипендии от държавния бюджет, стипендии, учредени от висшите училища, и стипендии на физически или юридически лица. Размерите, условията и редът за получаване на стипендия от студентите и докторантите се определят съответно от Министерския съвет, правилниците на висшите училища и от волята на дарителя.

Студентите, докторантите и специализантите заплащат такси за обучението си. Таксите за обучение в държавните висши училища се определят от Министерския съвет в годишен размер. За някои категории студенти и докторанти академичният съвет може да определя такси в намален размер от утвърдените от Министерския съвет. Студентите заплащат таксата на равни вноски в началото на всеки семестър. Размерът на таксите не може да бъде по-висок от две трети от диференцирани нормативи по професионални направления за един студент, определени с акт на Министерския съвет.

Размерът на таксите за обучението срещу заплащане се определя, като към определения норматив се добавя размерът на таксата за съответното професионално направление или специалност от регулираните професии, а таксите за обучение в докторски програми не могат да бъдат по-ниски от 70 на сто от определените нормативи.

За обучение по приоритетни професионални направления и защитени специалности в отделни държавни висши училища Министерският съвет по предложение на министъра на образованието и науката може да утвърди по-ниски размери на такси за обучение на студенти и докторанти от предложените от държавните висши училища, при условие че е осигурено допълнително финансиране за издръжка на обучението.

Таксите за обучението срещу заплащане и в случаите на насочване на студенти, докторанти и специализанти в резултат на закриване на частно висше училище, когато насочването към държавно

висше училище е единствена възможност за продължаване на обучението им са в размера, който студентите, докторантите и специализантите са заплащали до момента на насочването им към държавно висше училище.

От заплащане на такси в държавните висши училища се освобождават:

1. лица, които са кръгли сираци;
2. лица с трайни увреждания и намалена работоспособност 70 и над 70 на сто; кръгли сираци;
3. военноинвалиди и военнопострадали;
4. лица, отглеждани до пълнолетието си в домове за отглеждане и възпитание на деца, лишени от родителска грижа;
5. курсантите във висшите военни училища;
6. докторантите през последните две години на докторантурата;
7. студенти и докторанти, приети при условия и по ред, определени в акт на Министерския съвет, в случай че в този акт е предвидено такова освобождаване.

Чуждестранни студенти заплащат такси, които в държавните висши училища не могат да бъдат по-ниски от съответните определени такси. Чуждестранни докторанти и специализанти заплащат такси, размерът на които в държавните висши училища и организациите не може да бъде по-нисък от диференцираните нормативи за издръжка на обучението. Студенти, докторанти и специализанти - граждани на държави - членки на Европейския съюз и на Европейското икономическо пространство, заплащат такси за обучението си при условията и по реда, определени за българските граждани. Лица с двойно гражданство, едно от което е българско, заплащат половината от размера на определената такса, когато кандидатстват и са приети при условия и по ред, определени от Министерския съвет. Такси не се заплащат от студенти, докторанти и специализанти, приети по междуправителствени спогодби, в които този въпрос е уреден на реципрочна основа. Българи, живеещи извън Република България, заплащат такси за обучението си при условията и по реда, определени за българските граждани, освен ако в международен договор е предвидено друго.

При условия и по ред, определени със закон, студентите и докторантите имат право да получават кредит за заплащане на такси и за издръжка.

Висшите училища не се облагат с корпоративен данък по част втора и с данък върху приходите по част пета от Закона за

корпоративното доходно облагане за основната им дейност. Организацията, в които се провежда обучение в ОНС „доктор“, не се облагат с корпоративен данък по част втора и с данък върху приходите по част пета от Закона за корпоративното доходно облагане за дейността им относно обучение на докторанти.

Допълнителните разпоредби към ЗВО внасят някои уточнения. Академиите и висшите училища от системата на Министерството на отбраната, Министерството на вътрешните работи, Министерството на транспорта, Министерството на териториалното развитие и строителството прилагат Закона за висшето образование в съответствие с актовете за създаването им и разпоредбите на специалните закони, отнасящи се до устройството и дейността им. Проектите за трансферите от държавния бюджет на висшите училища от системата на Министерството на отбраната, Министерството на вътрешните работи, Министерството на транспорта, Министерството на териториалното развитие и строителството се внасят в Министерския съвет от съответния министър съгласувано с министъра на образованието и науката. Висшите училища и факултетите по богословие прилагат Закона за висшето образование в съответствие с актовете за създаването им и нормативните актове, уреждащи взаимоотношенията между държавата и религиозните изповедания.

Български висши училища могат да откриват в структурата си основни звена съвместно с чуждестранни висши училища по реда на този закон в съответствие с международни спогодби и споразумения с чуждестранни висши училища. Българските висши училища могат да разкриват свои звена в чужбина или да провеждат изнесено обучение по акредитирани професионални направления или специалности от регулираните професии в свои поделения в чужбина при условията и по реда на ЗВО и при спазване законодателството на приемащата държава. Поделението на висшето училище в чужбина не е самостоятелно звено. В него се провежда изнесено обучение по акредитирани професионални направления или специалности от регулираните професии от академичния състав на съответното основно звено на висшето училище. Управлението на поделението се осъществява от органите за управление на съответното звено на висшето училище, което провежда обучението. Материално-техническата база на поделението на висшето училище в чужбина е част от материално-техническата база, необходима за осигуряване на обучението по съответните акредитирани професионални направления или специалности от регулираните професии и за научноизследователската дейност на висшето училище.

В случаите на договори за съвместна учебна и научноизследователска, художественотворческа, проектна и иновационна дейност и за образователен франчайз се прилага българското законодателство, освен когато документът вследствие на проведеното обучение се издава само от чуждестранното висше училище, с което е сключен договорът. "Образователен франчайз" е съвкупност от права на интелектуална собственост върху марки, фирмени знаци, изработени модели, дизайни, авторски права, ноу-хау или патенти или върху програми за обучение на студенти, предоставени от едно висше училище (франчайзингодател) на друго висше училище (франчайзингополучател) срещу възнаграждение, за да се ползват за подготовката на висококвалифицирани специалисти над средното образование, способни да прилагат и развиват научни знания в различни области на човешката дейност, за повишаване квалификацията на специалисти и за развитието на науката, културата и иновационната дейност.

След приемането на Република България за пълноправен член на Европейския съюз чуждестранни висши училища, открити по законоустановения ред в държава - членка на Европейския съюз и на Европейското икономическо пространство, могат да откриват поделения на територията на страната при условията за откриване на висше училище и по реда за откриване на основно звено на висше училище, определени в ЗВО.

В допълнение на основния нормативен акт в системата на висшето образование – Законът за висше образование, трябва да бъдат отбелязани и следните:

Законът за развитие на академичния състав в Република България урежда обществените отношения, свързани с научните степени и академичните длъжности в Република България. Неговото прилагане е уредено с правилник, а висшите училища и научните организации привеждат своите правилници в съответствие с изискванията на този закон и правилника за неговото прилагане.

Принципи за придобиване на научните степени и заемане на академичните длъжности са:

- автономия на висшите училища и научните организации и свързаната с нея децентрализация на процедурите по този закон;
- свободен избор на научно развитие и обективност при неговото оценяване;
- гарантиране на обществения интерес, свързан с качеството на образователния процес и научните изследвания;

- международно признание, обмен на експерти и информация при провеждане на процедурите, с оглед изграждането на единно образователно и научноизследователско пространство.

Законът за развитие на академичния състав е един от най-дискутираните нормативни актове в общественото пространство, във връзка с което са предприети мерки за необходимите изменения.

Законът за насърчаване на научните изследвания урежда принципите и механизмите за провеждането на държавната политика за насърчаване на научните изследвания в Република България и определя научните изследвания като национален приоритет със стратегическо значение за развитието на страната.

Насърчаването и развитието на научноизследователската дейност обхваща финансовото стимулиране на научните изследвания, създаването на условия за използване на научния потенциал и неговото развитие в съответствие с приоритетните насоки за развитие на страната, създаването на условия за защита и за реализация на научни резултати и подпомагане на разпространението им във всички области на обществения живот. Финансовото стимулиране на научните изследвания се осъществява по начин, който гарантира ефективност и прозрачност на разходването на публичните средства. Насърчаването и развитието на научноизследователската дейност включва и стимулиране на международното научно сътрудничество, на участието в европейски и трансевропейски научни програми, както и участието в създаването на общоевропейско изследователско пространство.

Законът за насърчаване на научните изследвания създава условия за усъвършенстване на организацията за финансиране на научните изследвания от държавата за постигане на:

- нови научни постижения и използването им за повишаване качеството на живот в страната;
- нови възможности за научното развитие като източник за повишаване ефективността на икономиката;
- повишаване обществената значимост на научните изследвания;
- национално и/или международно експертно независимо оценяване и наблюдение на научните изследвания и на резултатите от тях;
- развитие на човешките ресурси чрез повишаване ролята на научните изследвания при обучението във висшите училища;
- увеличаване общия обем на средствата и инвестициите в областта на научните изследвания;

- насочване на обществените средства към стратегически важни научни области, определени от Националната стратегия за научни изследвания;

- ускоряване на международното и интердисциплинарното сътрудничество.

Средствата за финансово насърчаване на научните изследвания се осигуряват от държавния бюджет и от други източници, в съответствие с целите и приоритетите, определени от Националната стратегия за научни изследвания и от Националната програма за реформи на Република България, приета с решение на Министерския съвет.

Държавата разработва и провежда националната политика в областта на научните изследвания; създава условия за съгласуваност на политиките в областта на образованието, науката и иновациите; създава условия за взаимодействието между научната дейност и икономиката чрез изграждане на инструменти за общи действия; създава условия за повишаване обема на финансовите средства за научни изследвания; създава условия за подготовката и квалификацията на учени в областта на научните изследвания; осигурява финансирането и изпълнението на национални научни програми и проекти; насърчава изграждането на научна инфраструктура, на достъп до електронни научни бази данни; насърчава научноизследователската дейност; създава условия за привличане на млади специалисти в научни разработки и разпространение на знания; създава инструменти за стимулиране на заявителската активност за закрила на изобретенията и полезните модели, разработени в резултат на научноизследователската дейност; съдейства за достигане на научния продукт и неговото разпространение във всички области на икономиката; подкрепя дейности, насочени към отваряне на пазара на труда и създаване на мостови структури между университетите, научните организации и бизнеса; подпомага и насърчава научните изследвания чрез подкрепа на международни програми и инициативи на принципа на споделено финансиране; подпомага участието в международния обмен на знания чрез изпълнение на съвместни проекти и програми и други форми на сътрудничество; създава специализирана рамка, ред и условия за експлоатация на уникална научна инфраструктура.

Министерският съвет определя условията и реда за подпомагане и стимулиране на внедряването на научни продукти и тяхното разпространение във всички области. Министерството на образованието и науката чрез национални програми може да подпомага участието на

български научни колективи в международни организации и програми за научни изследвания. За стимулиране на български учени и научни колективи министърът на образованието и науката може да учредява награди за принос и постижения в областта на научните изследвания.

Националната политика в областта на научните изследвания се провежда от Министерския съвет чрез министъра на образованието и науката в съответствие с Националната стратегия за научни изследвания, приета от Народното събрание по предложение на Министерския съвет, както и с Националната програма за реформи. При провеждане на държавната политика за насърчаване на научните изследвания министърът на образованието и науката се подпомага от Национален съвет за наука и иновации.

Националната стратегия за развитие на научните изследвания в Република България 2017-2030 определя целите и съответните мерки и действия от страна на държавата за развитие на научните изследвания и е едно от необходимите условия за постигане на целите, залегнали в Споразумението за партньорство на Република България с ЕК през програмния период 2014-2020 г. и в Иновационната стратегия за интелигентна специализация 2014-2020 г. В документа е представен кратък анализ на динамиката на националната система за научни изследвания през последните години. При анализа са отчетени констатациите на редица документи от национални и международни прегледи, проверки и анализи, както и информация от статистически източници и официални бази данни. Показан е устойчивият спад в научното развитие на страната. Сред основните причини за този спад са отчетени липсата на последователна държавна политика (вкл. финансиране) за подкрепа на научните изследвания, както и незадоволителното изпълнение на предишната Национална стратегия за развитие на научните изследвания в Република България (2012-2020) и на поетите ангажименти към ЕС. Сред основните проблеми са посочени недостатъчното финансиране и липса на адекватни модели и механизми за финансиране на научните организации в страната.

Във визията, заложената в основата на стратегията, са представени основните цели, които държавата си поставя за развитие на научните изследвания в България. Въз основа на тези цели са дефинирани определени политики, както и конкретни мерки и инструменти за тяхното реализиране. Отделни компоненти на тези политики са пряко свързани и насочени да подпомагат осъществяването на приоритетите на Иновационната стратегия за интелигентна специализация и Националната стратегия за висше образование, както и изпълнението на

Оперативна програма „Наука и образование за интелигентен растеж“ и Европейската рамкова програма. Иновациите, макар и да са органично свързани с научните изследвания и да са логично продължение на част от тях, не се разглеждат в стратегията, тъй като те са обект на отделен документ - Иновационната стратегия за интелигентна специализация.

Планът за изпълнение на стратегията е организиран по специфичните цели, осигуряващи постигането на основната цел на стратегията, съответните дейности и конкретните мерки за това. Предвидени са три етапа на изпълнение на стратегията: етап на възстановяване (2017-2022 г.), етап на ускорено развитие (2023-2026 г.) и етап на научни изследвания на световно ниво (2027-2030 г.). Първият етап е до 2022 г. През този период се предвижда въвеждане на основните механизми и дейности за възстановяване и модернизация на системата за научни изследвания в България. Видими резултати от изпълнението на стратегията се очакват към края на етапа. Вторият етап (4 години) предвижда ускорено развитие на научни изследвания, което да доближи България до средно европейско ниво. През този етап завършва финансирането по ОП „Наука и образование за интелигентен растеж“ (ОПНОИР). На основата на успешното изпълнение на предните два етапа третият - четиригодишен етап, ще гарантира устойчиво и балансирано развитие на научните изследвания и издигането им на световно ниво.

При дискусията на нормативните документи в системата на висшето образование следва да бъдат упоменати и наредбите за държавните изисквания за придобиване на висше образование в образователно-квалификационни степени и специалности, за прилагане на системата за натрупване и трансфер на кредити във висшите училища, организиране на дистанционна форма на обучение, съдържанието на основните документи, издавани от висшите училища, признаване на придобито висше образование и завършени периоди на обучение в чуждестранни висши училища, държавните изисквания за приемане на студенти във висшите училища на Република България, държавните изисквания за приемане на български граждани и чужденци във висшите и полувисшите училища на Република България и за изпращане на български студенти за обучение в чужбина и др.

Наредбата за ползване на студентските общежития и столове урежда условията и реда за ползване на студентските общежития и столове от студентите, докторантите и специализантите в редовна форма на обучение, както и условията за получаване на парична помощ от студенти за свободно наета квартира. Наредбата се прилага от

държавните висши училища, "Студентски столове и общежития (ССО)" - ЕАД, Българската академия на науките (БАН), както и от научни организации, които провеждат обучение в образователна и научна степен "доктор". Управлението на студентските общежития и столове се осъществява от висшите училища и от ССО - ЕАД, с участието на студентските съвети.

Държавната субсидия за ползване на студентските общежития се определя ежегодно със Закона за държавния бюджет на Република България за съответната година. Право за настаняване в общежития при субсидирани от държавата условия имат: български студенти, които се обучават в редовна форма и заплащат такси, както и освободените от такси - за времето на учебната година, включително летните стажове и практики, без времето на лятната ваканция; чуждестранни студенти, докторанти и специализанти, обучаващи се в Република България по междуправителствени спогодби или по актове на Министерския съвет, когато в тях е предвидено ползването на студентско общежитие - целогодишно; български докторанти, които се обучават в редовна докторантура на места, субсидирани от държавата - за срока на докторантурата; специализанти, които се обучават на места, субсидирани от държавата - за срока на специализацията.

Правото може да се упражнява само за една образователно-квалификационна степен "бакалавър" и за една образователно-квалификационна степен "магистър", както и за една образователна и научна степен "доктор". За ползване на общежитието през времето на лятната ваканция студентите заплащат определения наем, увеличен с размера на държавната субсидия.

Студентите, докторантите и специализантите, настанени в студентските общежития, заплащат месечни наеми, семестриални депозити и други плащания за консумативи, свързани с издръжката на общежитията. Приходите от наемите и от плащанията за консумативи трябва да съответстват на разликата между разходите за издръжка на общежитията и субсидията. Когато приходите от наемите и от плащанията за консумативи надвишават разликата между разходите за издръжка на общежитията и субсидията, средствата може да се използват само за капиталови разходи за общежитията и/или за намаляване на наемите. Размерът на наемите може да се увеличава само в случаите, когато разходите за издръжка на общежитието надвишават сумата от субсидията и приходите от наеми. Размерът на наема и плащанията за консумативи за български и чуждестранни студенти, докторанти и специализанти, които се обучават срещу заплащане,

прекъсналите обучението си, както и неучещите съпруг/съпруга, ако бъдат настанени в студентско общежитие, не може да бъде по-малък от реалните разходи за настаняване на едно лице за един месец. Размерите на месечните наеми, семестриалните депозити и другите плащания за консумативи в студентските общежития се определят със: заповед на ректора след съгласуване със студентските съвети - за студентските общежития, които се управляват от висшите училища; решение на изпълнителния директор след съгласуване с Националното представителство на студентските съвети - за студентските общежития, които се управляват от ССО - ЕАД.

Лица, настанени в студентско общежитие, които са с неизвестни или починали родители, майки с три и повече деца, студенти със 70 и над 70 на сто намалена работоспособност, студенти, отглеждани до пълнолетието си в домове за деца, лишени от родителска грижа, както и военноинвалиди заплащат през цялата година 30 на сто от размера на месечния наем, както и 30 на сто от дължимия семестриален депозит. Не се заплаща наем за ненавършили пълнолетие деца, настанени с родители - студенти, докторанти или специализанти.

Настанените в студентско общежитие внасят в началото на всеки семестър депозит. От сумата на внесените депозити се покриват установени в срока за пребиваване в студентското общежитие щети. Разпореждането с депозитите и връщането им в края на учебната година се извършва от висшето училище или от ССО - ЕАД, съгласувано със съответния домови съвет.

Приходите от прилежащите нежилищни части на общежитията се използват само за развитие на дейности, свързани с подобряване на жилищно-битовите условия в студентските общежития, включително за капиталови разходи. Отчетът за приходите и за направените разходи се изготвя за всяко тримесечие и за календарна година и се обявява на общодостъпно място в общежитието.

Студентите, обучаващи се в редовна форма на обучение, които заплащат такси, както и освободените от такси, когато отговарят на условията за ползване на студентско общежитие и са подали документи, но не са настанени поради недостиг на места, получават месечна парична помощ при ползване на свободно наета квартира. Размерът на месечната парична помощ се определя ежегодно с постановлението за изпълнението на закона за държавния бюджет за съответната година. Министърът на финансите по предложение на министъра на образованието и науката може да разреши парична помощ да получават и студентите, настанени в общежития, временно предоставени за

ползване на търговци по смисъла на Търговския закон въз основа на договор за наем или за съвместна дейност. Средствата за парични помощи се осигуряват със Закона за държавния бюджет за съответната година и се предоставят целево на висшите училища. Помощта се изплаща до 10 месеца от учебната година.

Студентските столове са специализирани обекти, които осъществяват столово хранене на студенти, докторанти и специализанти, за които ежегодно се определя държавна субсидия за студентско столово хранене. Държавната субсидия за студентско столово хранене се ползва от студентите, докторантите и специализантите, като с размера ѝ се намалява цената на ползваната храна, изчислена по себестойност. Държавната субсидия се ползва само при представяне на документ, удостоверяващ студентското положение на хранещия се. Размерът на държавната субсидия за отделните хранения и базовата стойност за едно хранене се определя от ректора на висшето училище, съответно от изпълнителния директор на ССО - ЕАД. Базовата стойност за едно хранене се определя така, че студентите, докторантите и специализантите да заплащат не по-малко от 40 и не повече от 60 на сто на сто от стойността на храната. Ректорите на висшите училища, съответно изпълнителният директор на ССО - ЕАД, приемат правила за контрол на целевото изразходване на държавната субсидия в студентските столове, разработени съвместно със студентските съвети. При наличие на свободен капацитет в студентските столове могат да се хранят и лица, които не са студенти, докторанти или специализанти, като заплащат за храната цена, която не може да бъде по-ниска от себестойността ѝ.

Проверки за състоянието и ползването на студентските общежития и столове на национално ниво се извършват от комисии, които включват представители от Министерството на образованието и науката, Министерството на финансите, Министерството на здравеопазването и Националното представителство на студентските съвети. Проверките се извършват най-малко веднъж годишно. Докладът с констатациите от извършените проверки се предоставя за становище на студентския съвет и се внася за разглеждане в академичния съвет на висшето училище или в съвета на директорите на ССО - ЕАД.

За системно или грубо нарушаване на вътрешния ред, за пренаемане на жилищното помещение от общежитието, за неизплащане на дължимия наем или депозит повече от един месец, както и за невъзстановяване на причинените щети се налагат следните наказания:

предупреждение за отстраняване от общежитието; отстраняване от общежитието.

Законът за кредитиране на студенти и докторанти урежда условията и реда за кредитиране на студенти и докторанти с държавна финансова подкрепа. Целта на закона е да се подобрят условията за достъп до висше образование. Законът се основава на следните принципи: участие на студентите и докторантите във финансирането на обучението; насърчаване на конкуренцията между висшите училища за предоставяне на по-качествено висше образование; гарантиране на равен достъп до висше образование на лица независимо от социалния им статус; сътрудничество между държавата и банките по повод кредитирането на студентите и докторантите.

Държавата оказва финансова подкрепа при кредитирането на студенти и докторанти, като: гарантира главницата и лихвите (уговорена лихва и лихва за забава) на кредитното задължение; погасява кредитното задължение или част от него в случаите, предвидени в този закон; заплаща на банките премия за добро управление при условията, предвидени в този закон. Кредитите се отпускат за целия или за част от периода на обучение съгласно учебния план за: заплащане на таксите за обучение; издръжка. С правото на кредит за издръжка при раждане или при пълно осиновяване на дете по време на обучението се ползва от родителя, който упражнява родителските права, а ако това са и двамата родители - само от единия. Кредитите се отпускат в български левове. Кредитите по този закон се предоставят от банки, сключили с министъра на образованието и науката типов договор, уреждащ правата и задълженията на държавата и на банките във връзка с участието в системата за кредитиране на студентите и докторантите с държавна финансова подкрепа.

Министърът на образованието и науката провежда държавната политика в областта на кредитирането на студентите и докторантите в сътрудничество с висшите училища, научните организации, Националното представителство на студентските съвети и банките. Министърът на образованието и науката: утвърждава съвместно с министъра на финансите типовия договор и сключва договор с банките, които желаят да предоставят кредити по този закон; подписва от името на Министерския съвет споразуменията за издаване на държавни гаранции за кредити, отпускани по този закон; взема решение за погасяване на кредитното задължение към банката или на част от него в случаите, предвидени в този закон; създава и поддържа регистър на банките, сключили типов договор за участие в системата за

кредитиране; създава и поддържа регистър на отпуснатите и отказаните кредити по реда на този закон, до който сключилите договор с министъра банки имат достъп; ежегодно представя на Министерския съвет анализ на резултатите от прилагането на системата за кредитиране на студентите и докторантите; ежемесечно предоставя информация на министъра на финансите за броя, състоянието и движението по кредитите.

Държавата предоставя финансова подкрепа на студентите и докторантите, като се задължава спрямо банките, отпуснали кредити, във формите, при условията и по реда, предвидени в закона. Със закона за държавния бюджет на Република България за съответната година се предвиждат средствата за държавна финансова подкрепа по бюджета на Министерството на образованието и науката и се определя максималният размер на новите държавни гаранции, които могат да бъдат издадени през съответната година. Държавни гаранции се издават за размера на главницата и лихвата (уговорена лихва и лихва за забава) по кредити, отпуснати на студенти и докторанти по реда на този закон. Дългът на студентите и докторантите е гарантиран от държавата и представлява задължение на правителството само в случаите, когато Министерският съвет е издал гаранции от името и за сметка на държавата.

Министърът на образованието и науката участва в преговорите за издаване на държавни гаранции по този закон и подписва от името на правителството споразуменията за издаване на държавна гаранция въз основа на решение на Министерския съвет. (Максималният размер на новите държавни гаранции, които могат да бъдат издавани от името и за сметка на държавата през съответната година, се одобрява ежегодно с решение на Министерския съвет по предложение на министъра на образованието и науката съгласувано с министъра на финансите. Одобреният от Министерския съвет максимален размер на новите държавни гаранции се включва в закона за държавния бюджет на Република България за съответната година.

Ако кредитополучателите не изпълнят задълженията си по договора за кредит, банките имат право да претендират изпълнение от държавата при условията и по реда, предвидени в типовия договор. Банките са длъжни да положат грижа на добър търговец за събиране на своите вземания. Те могат да претендират от държавата да заплати неизпълнената част от задължението на кредитополучателите само след като представят доказателства, че са претендирали дължимата сума първо от кредитополучателя. Конкретните условия, редът и

необходимите документи за претендиране на дължимата сума от държавата се уреждат в типовия договор. Когато държавата изпълни задължението на кредитополучателя, в нейна полза възниква право да получи от кредитополучателя всичко, което е платила за негова сметка, заедно със законната лихва от момента на плащането. Вземанията на държавата срещу кредитополучателите, възникнали в резултат на заплащане на цялото или на част от тяхното задължение към банките, са частни държавни вземания и се установяват и събират от Националната агенция за приходите по реда на Закона за Националната агенция за приходите. Държавата заплаща на банката премия за добро управление в размер и срок, определени в типовия договор.

Съществуват постановления и решения на Министерския съвет за утвърждаване на боря на приеманите за обучение студенти и докторанти във висшите училища и научните организации в България, за утвърждаване на таксите за кандидатстване и за обучение в държавните висши училища, за условията и реда за предоставяне на стипендии на студентите, докторантите и специализантите от държавните висши училища и научни организации, за одобряване на допълнителни разходи/трансфери за изплащане на минимални диференцирани размери на паричните средства за физическо възпитание и спорт, за предоставяне на средства от държавния бюджет за модернизиране и оптимизация на държавните висши училища и за определяне на условията, критериите и реда за предоставянето им и т.н.

Стратегията за развитие на висшето образование в Република България за периода 2014-2020 г. формулира приоритетни насоки и неотложни мерки за ускорена модернизация на българското висше образование. Модеризираната система трябва да гарантира: подготовка на проактивни, иновативни и мотивирани специалисти; успешна професионална реализация на завършващите студенти; високи и приложими резултати от научните изследвания в икономиката; растяща конкурентоспособност на висшето образование и икономиката на знанието в европейски и глобален контекст.

Главна задача на висшето училище на съвременния етап е подготовката на специалисти, способни нестандартно, гъвкаво и своевременно да реагират на измененията, които се извършват в света. Поради това за подготовката на студентите за бъдещата професионална

дейност трябва да се внедряват и използват иновационните методи на преподаване във висшите училища³.

Направеният анализ на настоящото състояние в нея показва и откроява основни проблеми в няколко области, сред които и моделът на финансиране на системата на висшето образование, който ще бъде предмет на допълнителни дискусии в следващите параграфи на настоящия дисертационен труд.

Желаната насока за развитие на висшето образование е превръщането на България в силен и привлекателен регионален център за модерно висше образование с европейски профил, атрактивен за студенти от Европа и света. Сред основните цели е „Повишаване на средствата за финансиране на висшето образование и науката и на ефективността на използването им чрез усъвършенстван модел на финансиране“, за което са предвидени следните дейности и мерки:

- Ежегодно повишаване на размера на финансовите средства за висше образование и научни изследвания като дял от БВП (от публични и частни източници).

- Прекратяване утвърждаването на прием за професионалните направления с най-ниски резултати.

- Значително диференциране на финансирането според качеството и реализацията във всяко професионално направление – частта от субсидията, която се разпределя според броя на обучавани студенти, постепенно да се намали до 40 на сто, а останалата част да се разпределя въз основа на коефициент за качество на обучението, свързан с обективни количествени критерии, като успешна реализация на студентите (процент заети, начална заплата), научни резултати и съотношение между броя на кандидатите и броя на приетите студенти.

- Въвеждане на нова методика за определяне на диференцираните нормативи за издръжка на обучението на един студент на базата на реалната стойност на обучението по професионални направления.

- Диференциране начина на предоставяне и размера на студентските стипендии – например социални стипендии, стипендии за върхови постижения и стипендии за успех, както и предоставяне на по-

³ Стоичкова, О. (2018). Необходимост от нови методи на преподаване във висшето образование. В: Колективна монография „Устойчиво развитие и конкурентоспособност на регионите“, Том 1, Академично издателство „Талант“ на ВУАРР, 2018, с. 198.

високи стипендии в стратегически за страната направления, вкл. чрез уебсистемата на МОН.

- Разширяване на източниците на финансиране на ВУ с възможности за технологичен трансфер, връзки с бизнеса, финансов мениджмънт и управление на собствеността, включително интелектуална собственост (чрез изменение на ЗВО).

Очакваните резултати са:

- Достигнат процент от БВП до 2020 г. в размер на 1,5%, отделен за наука, и увеличени средства за висше образование.

- Значително повишен дял на частните инвестиции в образованието и науката.

- Разработен и утвърден усъвършенстван модел на финансиране на системата за висше образование, ориентиран към резултатите от обучението и реализацията на студентите и докторантите.

- Брой слети и/или закрити професионални направления, несвойствени за дадени ВУ.

- Подобрен академични резултати на студентите в резултат на създадената конкурентна среда.

Наложително е да се предприемат неотложни мерки, за да може секторът на висшето образование да стане по-ефективен, структурите му да се оптимизират и ресурсите да се използват по-добре. Трябва да се направят и допълнителни инвестиции, които да се добавят към ресурсите, освободени в резултат на подобрената ефективност в бъдеще, и да се използват изключително за целите на подобряване на качеството и адекватната насоченост на висшето образование.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Основният проблем в развитието на системата на висшето образование в България е във връзка с необходимостта от осигуряване на устойчиво финансиране и функциониране на висшите училища в съответствие с обществените потребности и поставените стратегически цели за икономика, основана на знания и иновации, и балансирано териториално развитие.

ЛИТЕРАТУРА

1. Вълчева, Л. Висшето образование и науката в новото десетилетие. Висше образование и наука – КНСБ 2012 г. Заседание на Съвета по образование и наука при Президента на Република България, 29 май 2012 г.

2. Закон за висшето образование в Република България.

3. Закон за кредитиране на студенти и докторанти.
4. Закон за насърчаване на научните изследвания в Република България.
5. Закон за развитие на академичния състав в Република България.
6. Наредба за ползване на студентските общежития и столове.
7. Национална стратегия за развитие на научните изследвания в Република България 2017-2030.
8. Стоичкова, О. (2018). Необходимост от нови методи на преподаване във висшето образование. В: Колективна монография „Устойчиво развитие и конкурентоспособност на регионите“, Том 1, Академично издателство „Талант“ на ВУАРР, 2018.
9. Стратегия за развитие на висшето образование в Република България за периода 2014-2020 г.
10. Ahmad, A. R., Farley, A., Naidoo, M. Funding crisis in higher education institutions: rationale for change. *Asian Economic and Financial Review* 2(4):562-576.